

**Зміст і структура підручника з німецької мови
«Viel Spaß!» для учнів основної школи**

М. М. Сидоренко,

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

e-mail: sidmarina@bigmir.net

Постановка проблеми. За нинішнього періоду реформування системи освіти, запровадження нових освітніх технологій, введення нових підходів до оволодіння іноземною мовою важливого значення набуває шкільний підручник, безпосередньо пов'язаний з актуальними цілями сучасної освіти. Історичний досвід свідчить, що чим динамічніше змінюється педагогічне осмислення проблем навчання, тим радикальніші зміни відбуваються і в змісті, і в структурі шкільного підручника. Соціальний запит на творчо мислячу, активну особистість має бути відображено в сучасній шкільній навчальній книжці, яка може володіти значними мотиваційними можливостями, що здатні пробуджувати інтерес і бажання учнів вивчати іноземну мову.

Ураховуючи потреби держави до сучасного випускника середньої школи, шкільний підручник з іноземної мови має бути ефективним засобом розвитку пізнавальної активності учнів, а процес навчання іноземної мови – успішним. Освітній зміст підручника покликаний забезпечувати пріоритетний розвиток індивідуальних здібностей та позитивного особистісного потенціалу школярів у процесі оволодіння ними знаннями, нормами і цінностями. Саме дотримання цієї умови дає змогу повною мірою актуалізувати розвивальні можливості навчання за допомогою підручника.

Аналіз останніх досліджень. Проблема конструювання змісту підручників, зокрема з іноземних мов, завжди була актуальною. Її досліджували в дидактичному, методичному, психологічному і лінгвістичному аспектах А. Р. Арутюнов, Н. П. Басай, В. Г. Бейлісон, В. П. Беспалько, І. Л. Бім, Н. Ф. Бориско, Н. М. Буринська, Ф.-М. Жерар, Д. Д. Зуєв, Я. П. Кодлюк, В. В. Краєвський, І. Я. Лернер, Р. Ю. Мартинова, Р. П. Мільруд, В. Г. Редько, К. Роежер, О. Я. Савченко, Н. К. Скляренко, В. М. Плахотник, С. Г. Шаповаленко та ін..

Саме праці цих авторів слугували нам методологічними засадами для дослідження питань з визначення змісту навчання іноземної мови учнів основної школи та його реалізації у сучасних підручниках для середньої школи.

Мета статті – висвітлити особливості змісту і структури підручника з німецької мови «Viel Spaß!» (Сидоренко М. М., Палій О. А.) для учнів основної школи загальноосвітніх навчальних закладів.

Основна частина. Серія підручників з німецької мови «Viel Spaß!», що створена для учнів основної школи, орієнтована на розв'язання завдань, які визначені Концепцією навчання другої іноземної мови [3], та покликана сформувати комунікативні вміння і розвинути навички, обумовлені чинною програмою з німецької як другої іноземної мови для загальноосвітніх навчальних закладів [4].

Підручник «Viel Spaß!» має на меті формування в учнів комунікативної компетенції у процесі навчання ІМ2 на основі комунікативних умінь, сформованих у РМ та ІМ1, а також на основі загальнонавчальних умінь і навичок як на міжмовному, так і міжпредметному рівнях.

Визначена мета окреслила ті підходи до навчання, на засадах яких побудований підручник «Viel Spaß!»:

- *комунікативний підхід*, який є одним з провідних у системі навчання іноземних мов і передбачає формування в учнів умінь

використовувати іноземну як засіб спілкування у різноманітних сферах життя (Леонтьєв О. О., Пассов Ю. І., Рієро Н. Е. та ін.);

- *особистісно орієнтований підхід*, який передбачає створення умов, за яких освітній процес стає для учнів особистісно значущим, допомагає учневі усвідомити себе, спонукає його до прояву активності, реалізації внутрішніх сил (Балл Г. О., Бех І. Д., Бондаревська О. В., Пехота О. М., Подмазін С. І., Рибалка В. В., Савченко О. Я., Хуторської А. В., Якиманська І. С. та ін.);

- *діяльнісно орієнтований підхід*, прийнятий Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти, під яким розуміється виконання дій одним або більшою кількістю індивідів, котрі у стратегічній послідовності застосовують свої власні компетенції з метою досягнення певного результату [2];

- *культурологічний підхід*, який сприяє вихованню учнів у дусі розуміння та поваги до культури інших народів і країн (Верещагін В. М., Костомаров В. Г., Миролюбов О. О., Першукова О. О., Щерба Л. В., **Lado R., Rosenblatt L.** та ін.).

Зазначені підходи до навчання ІМ забезпечують ефективне формування комунікативної компетенції, що визначено Програмою з іноземних мов як практична мета навчання другої іноземної учнів основної школи.

Підручник «Viel Spaß!» побудований з урахуванням вікових особливостей і інтересів учнів. Як головний засіб навчання він забезпечує реалізацію всіх цілей навчання іноземних мов, передусім – формування комунікативної компетенції учнів, що дає змогу вчителю проводити взаємопов'язане навчання всіх видів мовленнєвої діяльності, поєднувати мовленнєву діяльність з ігровою і трудовою, використовувати різні режими роботи на уроці (індивідуальні, фронтальні, парні, групові).

Підручник складається з певної кількості розділів («Lektionen»), тематика яких відповідає Програмі з німецької мови як другої іноземної

[4], і охоплює певну сферу спілкування (школа, місто, помешкання, покупки, подорож і відпочинок, вільний час, навколишнє середовище, пори року, свята і традиції). Кожен розділ розпочинається увідними сторінками, які презентують тему: перша сторінка кожного розділу представляє назву теми; далі – розгортка як робочі сторінки, які вводять в тему, тобто, під час виконання різноманітних цікавих завдань з використанням різнокольорових малюнків учень занурюється в тему. Отже, увідні сторінки зацікавлюють учнів темою і виконують функцію перехідних місточків від теми до теми.

Кожен розділ складається з певної кількості уроків для подання, відпрацювання, закріплення, узагальнення навчального матеріалу, а також матеріал для оволодіння аудіюванням, говорінням, читанням і письмом. Навчання цих видів мовленнєвої діяльності здійснюється паралельно та взаємопов'язано за умов диференційованого підходу до формування умінь і навичок учнів у процесі оволодіння кожним із них. Кожен урок є завершеним компонентом, до змісту якого входять діалоги та тексти, побудовані на автентичних зразках мовлення, оптимізована система вправ і завдань для формування навичок і вмінь у всіх чотирьох видах мовленнєвої діяльності.

Текстовий матеріал підручника є цікавим, інформативним, емоційно забарвленим, відповідає інтересам дітей підліткового віку. Їх зміст сприяє розвитку міжкультурної компетенції. Навчальні тексти ознайомлюють учнів з різними сферами життя, супроводжуються дидактичним та ілюстративним матеріалом. Учні працюють з текстами різних стилів і жанрів: літературні, публіцистичні, електронні листи та ін. Жарти, афоризми і прислів'я становлять цінний фонд для мовленнєвого збагачення й розуміння національного колориту Німеччини.

Автори уважно поставилися до добору текстового матеріалу підручника з погляду його виховних можливостей. Підручник пропонує тексти, що формують позитивні моральні якості учнів, демонструє правила

поведінки вдома, у школі, на вулиці, спонукає учнів дискутувати з проблемних питань (наприклад, «Навчання – це стрес?», «Що мені подобається у вивченні німецької мови, а що – ні?», «Як краще вивчати іноземну мову?»). Підручник є яскравим зразком щодо наповненості гуманістичними цінностями та життєвими орієнтирами.

Завдання, запропоновані у підручнику «Viel Spaß!», мають значну мотивацію учнівської навчальної діяльності. Вони спрямовані на розвиток мовних і мовленнєвих здібностей учнів, заохочують до вивчення німецької мови, зокрема ігри, діалоги, інтерв'ю, загадки. У підручнику подаються вправи на аналіз, розпізнавання та виділення головного (для прикладу, вправи з Pro- та Contra-аргументами), групування, систематизацію, що, в свою чергу, мотивує учня до розмови, розвиває оцінні судження, вміння диференціювати. У вправах, де учні повинні прокоментувати, висловити своє ставлення до того чи іншого факту, автори вводять мовні кліше, що значною мірою полегшує організацію процесу говоріння.

Навчальний матеріал текстів і діалогів подається у формі фабульної розповіді або мовленнєвої взаємодії сюжетних персонажів, серед яких представниця Німеччини – дівчинка Еріка і український хлопець Тарас. Через листування наших героїв учні вчаться культурі письма, знайомляться з культурою, традиціями і звичаями народів України та Німеччини. У підручниках для 7–9 класів діапазон спілкування друзів розширений через використання sms, e-mail та форумів з обговоренням проблемних ситуацій, наприклад, «Deutsch lernen: was motiviert mich? was demotiviert mich?».

Підручник «Viel Spaß!» сприяє формуванню в учнів інтеркультурної компетенції. Характерною рисою лінгвокраїнознавчого аспекту навчання за підручником є порівняння реалій культури, традицій, історії, кола інтересів підлітків та сучасного життя Німеччини й України. Діалог культур є провідною практичною спрямованістю текстового матеріалу,

який тісно пов'язаний з реаліями нашого щоденного життя (використання завдань щодо форумів, завдання дискусійного характеру, проблемне навчання). Це сприяє взаємопов'язаному комунікативному й соціокультурному розвитку учнів.

За результатами наших досліджень, вікові особливості учнів і їхній навчальний досвід дають змогу здійснювати узагальнення, систематизацію, порівняння мовних і мовленнєвих явищ ІМ1 та ІМ2, тому автори підручника надають перевагу аналітичним формам роботи. Наприклад,

1. **Vergleiche und merke dir!**

<i>Deutsch</i>	<i>Englisch</i>
Schule f	school
Halle f	hall
Raum m	room
Klasse f	class

Урахування лінгвістичного та навчального досвіду учнів у процесі навчання ІМ2 допомагає здійснювати перенесення навичок і вмінь з лінгвістичного і навчального досвіду РМ та ІМ1 в комунікативну компетенцію ІМ2. Лінгвістичний досвід має позитивний вплив на засвоєння нової іноземної мови, дає змогу швидко й усвідомлено засвоїти спільні мовні поняття і терміни, компенсувати меншу кількість навчальних годин порівняно з ІМ1.

Подання нового граматичного матеріалу відбувається з використанням вправ, які спрямовані на спонукання до «лінгвістичних відкриттів» [1, 45]. Наприклад,

1. **A. Merke dir.** Запам'ятай.

drei + zehn = dreizehn
vier + zehn = vierzehn
fünf + zehn = fünfzehn

Aber:
sechs + zehn = sechzehn
sieben + zehn = siebzehn

acht + zehn = achtzehn
neun + zehn = neunzehn
zehn + zehn = zwanzig

B. Analysiere die Zahlwörter. Wie sind sie gebildet? Vergleiche mit dem Englischen. Проаналізуй числа. Як вони утворені? Порівняй з англійською мовою.

Порівняльний аналіз мов на фонетичному, лексичному, граматичному рівнях також створюють підґрунтя для відкриттів, які, своєю чергою, підвищують мотивацію та інтерес як до навчання ІМ2, так і до навчального процесу загалом. Цей метод стає одним з провідних на початковому етапі навчання, у такий спосіб створюючи підґрунтя для усвідомленого оволодіння новим мовним матеріалом.

Як свідчить практика, в основній школі, починаючи з 5-го класу, застосовуються методи і прийоми навчальної діяльності, що сприяють подальшому розвитку в учнів мотиваційних процесів, більших пріоритетів набувають види діяльності, спрямовані на всебічний розвиток особистості школяра, на виховання в нього таких позитивних рис характеру, як самостійність, наполегливість, витримка.

Важливого значення набуває діяльність, пов'язана з активним розвитком особистісних якостей кожного учня відповідно до його здібностей і можливостей. Насамперед це стосується формування навичок самостійної роботи, спрямованої на самоорганізацію, самооцінювання власних досягнень, самовизначення і самовдосконалення. Автори взяли до уваги особливості такої діяльності учнів і передбачили в матеріалах уроків вправи для самостійної роботи учнів, а в кінці кожного розділу підручника сторінки «Teste dein Deutsch!», де подаються завдання для самостійного контролю засвоєного матеріалу, та «Das kann ich schon», де зібрано основні лексичні вирази й граматичні структури, що були опрацьовані у розділі. Автори пропонують вправи для допитливих «Für Wissbegierige», де учні зможуть дізнатися багато нового й цікавого з життя однолітків у

Німеччині, що сприяє розвитку пізнавальних та інтелектуальних здібностей учнів.

Мотиваційну функцію у навчанні німецької мови як ІМ2 виконує гра, тому автори пропонують для використання ігри «Доміно», «Лото», «Квартет», «Снігова куля», «Ланцюжок», вікторини, рольові ігри тощо. Ігри і вікторини, подані у кінці розділів, виконують функцію контролю й показника здобутих лексико-граматичних знань учнів з певної теми.

Робота за проектами дає можливість використати здобуті знання на практиці. Навчання проходить як поєднання трудової та ігрової діяльності. У такий спосіб учні здобувають знання шляхом «роблення» під час виготовлення різноманітних макетів, схем. Презентація результату діяльності підвищує самооцінку учня, знімає бар'єри під час захисту проекту.

Подання навчального матеріалу підручника «Viel Spaß!» відбувається в барвистих, але лаконічних картинках, які, сподіваємось, із задоволенням сприймаються дітьми. Подані малюнки, таблиці, світлини, кросворди сприяють активізації навчальної діяльності учнів, їхньому образному мисленню.

Прозорість структури підручника, наявність на розгортці двох сторінок позначення уроку, розділу та кольорових маркувань полегшує орієнтацію в ньому.

Висновки. Зазначене свідчить про те, що серія підручників «Viel Spaß!» для учнів основної школи загальноосвітніх навчальних закладів відповідає вимогам Державного освітнього стандарту, орієнтується на основні характеристики сучасного підручника з іноземної мови, створена відповідно до чинної Програми з іноземних мов. «Viel Spaß!» належить до підручників нового покоління, спрямованих на ефективне оволодіння німецькою мовою як засобом комунікації, інструментом спілкування. Підручник задовольняє основні потреби учнів: комунікативні, пізнавальні, емоційні, при цьому навчання виконує мотиваційну функцію.

Література

1. Барышников, Н. В. Методика обучения второму иностранному языку в школе [Текст]. – М. : Просвещение, 2003. – 159 с.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання [Текст] / [наук. ред. укр. видання д-ра пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Концепція середньої освіти (12-річна школа) [Текст] // Початкова школа. – 2002. – №2–3.
4. Програми з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів (2–12 класи) [Текст]. – К. : Перун. – 2004. – 104 с.

UA У статті розкриваються особливості конструювання змісту і структури підручника з німецької мови «Viel Spaß!» для учнів основної школи загальноосвітніх навчальних закладів на основі комунікативного, культурологічного та особистісно зорієнтованого підходів.

Ключові слова: шкільний підручник з німецької мови; зміст і структура підручника; комунікативний, культурологічний, особистісно зорієнтований підходи; система вправ і завдань; текстовий та ілюстративний матеріал.

RU В статье раскрываются особенности конструирования содержания и структуры учебника по немецкому языку «Viel Spaß!» для учеников основной школы общеобразовательных учебных заведений на основе коммуникативного, культурологического и личностно-ориентированного подходов.

Ключевые слова: учебник по немецкому языку; содержание и структура учебника; коммуникативный, культурологический, личностно-ориентированный подходы; система упражнений и заданий; текстовый и иллюстративный материал.

EN The article deals with the peculiarity of contents and construction of the German school textbook «Viel Spaß!» for the pupils of the comprehensive school (secondary school) on the basis of community, culturological and personality oriented aspects.

Key words: a foreign language textbook, contents and construction of the school textbook; community, culturological, personality oriented aspects; system of exercises and tasks; texts and illustrations.